

Fortsat vækst i forskningsbibliotekerne – men det er der også i udfordringerne!

Af Jens Thorhauge

Resumé af beretning for Styrelsen for Bibliotek og Medier på DF's årsmøde.

Jens Thorhauge
Direktør
Styrelsen for Bibliotek og Medier
JTH@bibliotekogmedier.dk

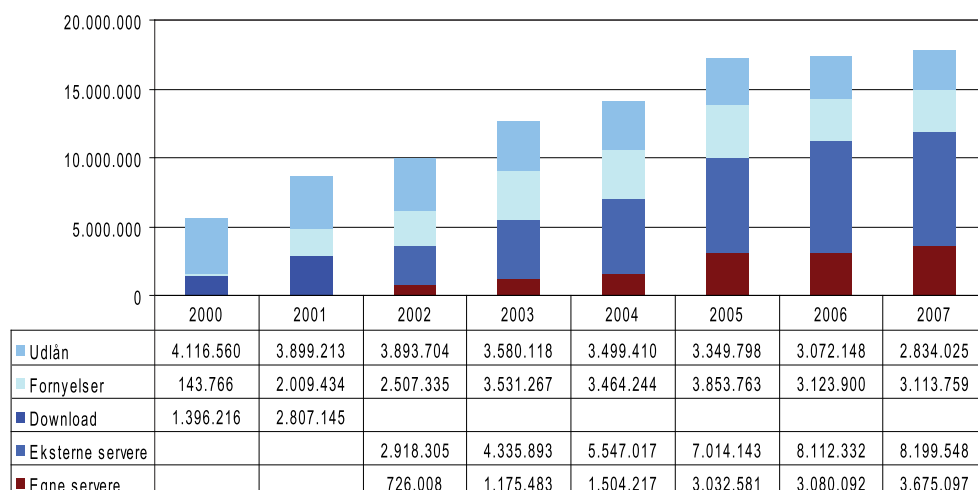

Det går godt i forskningsbibliotekerne. Det har jeg konstateret i beretning efter beretning i de seneste ti år. Og det er jo sandt, for så vidt som stigningen i benyttelsen af e-ressourcer har fortsat år efter år. På den anden side må vi også se i øjnene, at da DEFF blev sat i søen for godt 10 år siden, var vi på forkant med udviklingen. Siden har vi ikke alene fået en (kommerciel) søgemaskine, der er blevet global (Google), men også mange andre beslægtede tjenester, som på kort tid har fået meget store besøgstal. Vi knokler for eksempel med at skabe Institutional Repositories og binde dem sammen på en sømløs måde. Vores brugere skaber i mellemtiden fildelingstjenester med gratis download, som SCRIBD. Biblioteksmonopolet er i sandhed brudt. Samtidig med dette kan vi konstatere, at bibliotekaruddannelsen åbenbart er så interessant, at Danmarks Biblioteksskole nu får konkurrence. Det sker med Syddansk Universitets udmelding om, at de forbereder en bibliotekaruddannelse til start i 2009. Jeg ser det som udtryk for, at biblioteksproduktet, trods stigende konkurrence, stadig er særdeles levedygtigt, og at den stadige udfordring kan være medvirkende til, at vi udvikler et stærkere strategisk fokus og prøver at skabe et tættere samarbejde.

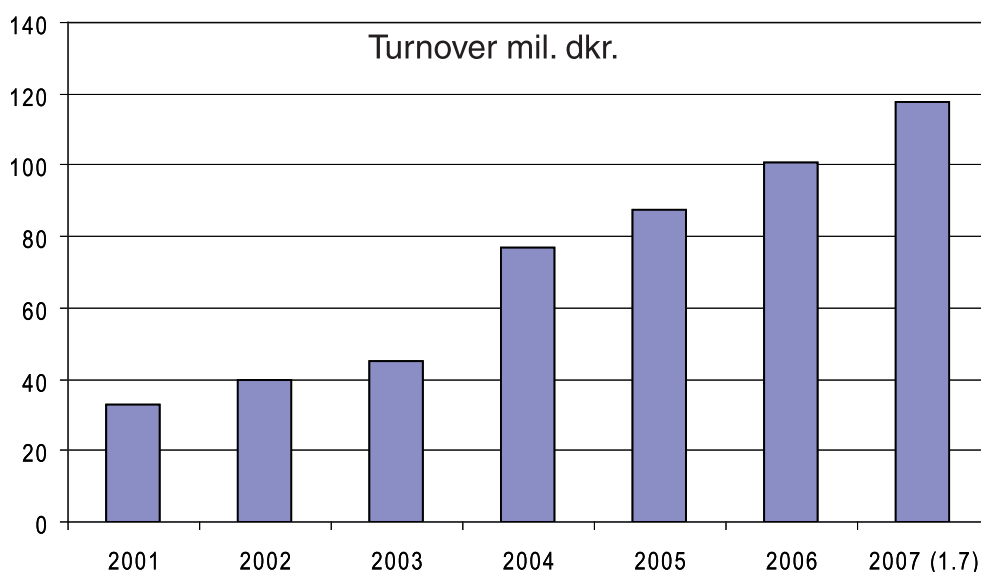
Tendensen er lysende klar: fortsat stigning i downloads, både fra eksterne og egne servere, og efter en række år med stabile udlånstal for fastformsmaterialer, er der nu et klart fald. Investeringerne i digitale ressourcer er også steget. Det ses klart i hosstående diagram (figur 2), der viser udviklingen i faktureringen af e-ressourcer, der går gennem DEFF's licenskontor.

Hvis vi kaster et blik på antallet af kontrakter og antallet af biblioteker, der indgår i DEFF samarbejdet, er der ligeledes en klar stigning, som vi kan forvente stiger yderligere i de kommende år.

16 forskningsbibliotekers samlede udlån, fornyelse og download 2000 - 2007

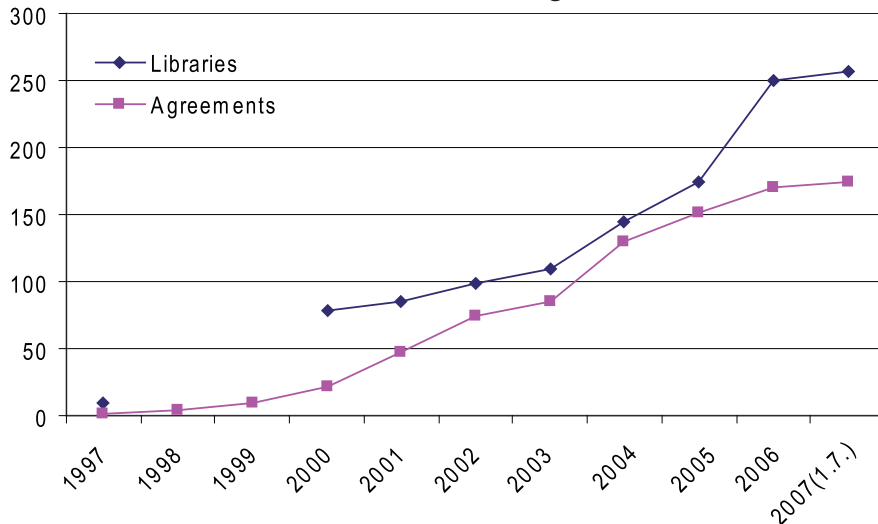

Figur 1: De 16 forskningsbibliotekers samlede udlån, fornyelse og download 2000-2007
Kilde: Folke- og Forskningsbiblioteksstatistik 2007

Figur 2: Udviklingen i faktureringen af e-ressourcer, der går gennem DEFF's licenskontor

Number of libraries and number of agreements in Denmark

Figur 3: Antallet af kontrakter og antallet af biblioteker, der indgår i DEFF samarbejdet.

De udviklingskurver, der er vist her (figur 3), understreger for mig at se, at udfordringen for bibliotekerne primært er at skabe så let en adgang for brugerne til e-ressourcerne, som muligt.

Men det er også helt afgørende for bibliotekerne at understøtte deres moderinstitutioners arbejde for at styrke nye forsknings- og undervisningskoncepter og nye publiceringsformer. Denne udfordring er særlig tydelig i de institutioner, der er fusionerede. Men globaliseringsstrategiens innovationskrav – og med dem pengestrømmene til forskning og udvikling, er jo rettet mod hele feltet af forsknings- og uddannelsesinstitutioner og ikke kun de fusionerede. Måske er udfordringen i virkeligheden størst, hvor der ikke er ført forskellige kompetencer sammen via en fusion, for her skal innovationskravet opfyldes udelukkende ved egen kraft.

Bibliotekerne må overalt understøtte institutionernes dagsorden med en klar digital strategi for ikke bare lettere informationsadgang, men også for at fremme informationskompetencen og udvikle den nye management opgave med at håndtere registrering af forskning og formidling af institutionens produktion.

Det er da også det fokus både DEFF styregruppen og programområderne har haft for deres arbejde, som jeg i det følgende opsummerer.

Arbejdet i Arkitektur og Middleware

Arkitekturgruppen arbejder fortsat med de to centrale temaer, der har været gennemgående siden 2003: videreudvikling af adgangsstyring (Bibliotekernes bidrag til udvikling af WAYF

(‘Where are you from’, tidligere DK-AAI)) og udviklingen af webservices (Fedora). Begge initiativer har vist sig at være rigtige og vigtige satsninger.

Blandt de øvrige projekter bør projekter om ”Danbib som ægte fælleskatalog” og ”Danske biblioteker i WorldCat” fremhæves på grund af det konstruktive samarbejde og fordi, der er opnået fine resultater på områder, der er vigtige for mange biblioteker.

Endelig er det spændene at følge projektet om digitalisering til bogsøgning, fordi det rummer spændene perspektiver, hvis det kan gennemføres i stor skala, og fordi det giver mulighed for at få praktiske erfaringer med den nye aftalelicensbestemmelse i Ophavsretsloven.

Arbejdet i Informationsforsyning

Et vigtigt område for Programområdet for Informationsforsyning er ”Integrated Search and delivery”, der i sine projekter skal afklare behov, forudsætninger, udfordringer m.v. Et andet spændende initiativ, som gruppen arbejder på, er oprettelsen af et nationalt Open Access netværk.

Arbejdet i Nye Institutioner

Programområdet har nu seks projekter i spil, hvortil skal lægges det omfattende arbejde med at udarbejde en kommunikationsstrategi. Nye Institutioner (NI) har haft særligt fokus på informationskompetence, videnstyring og E-læring, hvilket afspejles i gruppens projekter og aktiviteter, herunder afholdelse af to temadage. For mere info om NI se wiki’en: <https://infoshare.dtv.dk/twiki/bin/view/NyeInstitutioner/WebHome>.

Mødet med Brugeren

Programgruppen arbejder med projekter med brugeren i centrum og har flere projekter, som afsluttes i efteråret. Endvidere har gruppen afholdt et par temadage om bl.a. vejledning af studerende vedr. regler og redelighed indenfor akademisk informationshåndtering (plagiering) og markedsføring. Programgruppen arbejder pt. med en ny handlingsplan gældende fra 2009 og vil fortsat have fokus på innovation, samarbejde og videndeling mellem biblioteker. Gruppen agter at realisere handlingsplanen ved at igangsætte og gennemføre egne projekter og gennem projektkald. Der vil bl.a. blive tale om projekter, der beskæftiger sig med sociale teknologier. En netop udpeget kontaktperson skal sikre kontakten med programgruppen Nye Institutioner og være med til sprede kendskabet til projekter og resultater på tværs af de to grupper. Programgruppens arbejde kan følges på www.deff.dk/mmb.

KOMMENDE OPGAVER

Udfordringerne i forlængelse af dette arbejde er også klare for den kommende tid:

Gymnasier i DEFF

Den 1. januar 2009 indtræder gymnasierne, VUC’erne og SoSu-skolerne i DEFF. Disse institutioner har et stort udviklingspotentiale på biblioteksområdet, hvorfor det bliver en interessant og krævende opgave at imødekomme disse institutioners behov. Finanslovsbevillingen bliver for 2009 øget med kr. 2.250.000 til arbejdet med de nye institutioner. Der vil naturligvis ske en integration i programgrupperne og licensgrupperne efter behov i starten af 2009.

Databrønd og Integreret søgning også for mindre biblioteker

I forprojekterne for en national databrønd for e-tidsskrifter og e-bøger har de mindre institutioners muligheder for at anvende en national databrønd løbende været diskuteret. Der arbejdes på at få etableret en række aftagerprofiler, som tager hensyn til både store bibliotekernes behov for at få mange og ubehandlede data og mindre institutioners behov for teknisk set lettere og mere færdige løsninger. Interessen for aftagerprofilerne har været undersøgt i en mindre spørgeskemaundersøgelse og DEFF’s forventning er, at der vil være behov for yderligere oplysende tiltag. Man kan følge forprojekterne på deres wiki.

<https://infoshare.dtv.dk/twiki/bin/view/DEFFDataWells/WebHome>

Tendensen er lysende klar: fortsat stigning i downloads, både fra eksterne og egne servere, og efter en række år med stabile udlånstal for fastformsmaterialer, er der nu et klart fald. Investeringerne i digitale ressourcer er også steget

Bibliotekerne må overalt understøtte institutionernes dagsorden med en klar digital strategi for ikke bare lettere informationsadgang, men også for at fremme informationskompetencen og udvikle den nye management opgave med at håndtere registrering af forskning og formidling af institutionens produktion.

Repositories, e-science og e-læring

Der er i øjeblikket fokus på forskningsregistrering, hvilket er entydigt positivt for bibliotekernes bestræbelser på at udvikle denne opgave. Der udestår imidlertid et stort arbejde med at sikre adgang til det registrerede materiale og til at formidle det. Det er en væsentlig opgave, som også EU-kommissionen har fremhævet. I dansk sammenhæng er det et vigtigt perspektiv at kunne understøtte formidlingen af forskning til især professionshøjskolerne. Der er projekter i DEFF-regi, men der skal arbejdes på en langt større opbakning fra lederne på de lokale institutioner.

Det er også tilfældet med e-læring, hvor det må konstateres, at Danmark med få undtagelser ikke er nået ret langt. DEFF har støttet en række udviklingsprojekter, men især de juridiske forhold omkring adgang til materialer har udgjort en barriere. Styrelsen forsøger at forbedre disse rammer, både gennem licensaftalerne i DEFF og ved at tilbyde assistance i forhandlinger med COPY-DAN. Vi må dog konstatere, at det endnu ikke er lykkedes at skabe optimale rammer for e-læring.

E-science er i dansk sammenhæng foreløbig et noget diffust begreb, som kan dække både virtuel research environments, Grid computing, systemer til opbevaring af forskningsdata mv. Der synes umiddelbart at være en rolle for bibliotekerne i at bidrage til etablering af systemer, der kan sikre opbevaring og adgang til forskningsdata, men det er et endnu uopdyrket område, der kan vise sig at være ligeså vigtigt for bibliotekerne, som forskningsregistrering er blevet det mange steder.

DEFF og Styrelsen for Bibliotek og Medier

DEFF er naturligvis den helt centrale ramme for det fælles arbejde med løbende udvikling af ydelserne til forskere og studerende. Styrelsen er imidlertid også involveret i en lang række samarbejder, der er relateret til disse opgaver. Det gælder videnskab.dk, arbejdet med bibliometrisk forskningsindikator og arbejdet i det Nordbib-projekt, der er forankret i styrelsen og som sigter

mod en fælles nordisk Open Access politik. Vi arbejder til stadighed med standardisering, bl.a. med "RFID in libraries" og vi har netop besluttet at nedsætte et udvalg, der skal komme med bud på, hvordan vi bedst muligt koordinerer folke-, forsknings- og uddannelsesbibliotekernes materialeindkøb.

Det er også værd at nævne, at samarbejdet med vores søsterorganisationer i England, Holland og Tyskland, Knowledge Exchange, netop er aftalt som formelt samarbejde for en ny tre årig periode. Der er betydelig inspiration at hente i dette samarbejde, og det er vores ambition, at flere kan blive involveret i det med fortsat god udvikling af bibliotekernes ydelser til følge.

Digitalisering og EU

Den på sigt største opgave, vi står overfor, er imidlertid digitaliseringsopgaven. Rammerne for digitalisering af kulturarven i EU-regi er ved at være på plads. Siden kommissionen i sommeren 2005 igangsatte arbejdet med etableringen af et europæisk digitalt bibliotek har den europæiske indsats omfattet tre hovedaktiviteter:

- National representative group: repræsentanter fra medlemslandene har mødtes og rapporteret om arbejdet i medlemslandene og udvekslet erfaringer
- High Level Expert Group on digital libraries: Kommissionen har fået input fra ekspertgruppen om Ophavsret, offentlig-private partnerskaber og om videnskabelig information
- EDL-projektet. En række eksperter har med støtte fra Kommissionen arbejdet på at udvide det eksisterende EDL til portalen Europeana

I løbet af efteråret fokuseres på Europeana. Der præsenteres en offentlig prototype ved en åben konference i november 2008. Målet var oprindeligt, at Europeana skulle indeholde mindst 2 mio. digitale objekter, men EDLnet partnerne indmeldte i marts 2008 samlinger med i alt over 50 mio. digitale objekter som kandidater til prototypen.

I dansk sammenhæng afholdtes seneste møde i styregruppen for digitalisering af kulturarven den 27. juni 2008. Man drøftede det rapportudkast, der har været arbejdet på i det seneste år. Rapportudkastet får status som midtvejsrapport og offentliggøres formentlig inden længe. Midtvejsrapporten indeholder en række interessante konklusioner, som kunne inddrages, såfremt der etableres en mere omfattende digitaliseringsindsats. Der peges i rapporten på:

- Manglende tværinstitutionel koordinering og standardisering ved hidtidige digitaliseringsprojekter
- Ønske om tværgående formidling med udgangspunkt i brugerbehov
- Faldende enhedsomkostninger ved konsoliderede løsninger for bevaring og formidling
- Behovet for konsolideret data warehouse som backoffice for formidling
- Overvejelser om kompetencecentre/funktionel arbejdsdeling ved digitalisering (DR (Levende billeder og lyd), KB (Tekstmateriale) og SB (Øvrige binære objekter som f.eks. billeder)) (Gartner Group)

Rapporten har status som midtvejsrapport, idet man konstaterede, at rapporten ikke omfatter en række af de elementer, der efterspørges i kommissoriet for arbejdsgruppen om digitalisering af kulturarven. Det drejer sig bl.a. om:

- Flere modeller/scenarier for digitalisering af kulturarven
- Flere forskellige økonomiske scenarier
- Konkrete prioriteringer
- Et katalog af løsninger som regeringen kan vælge fra

Det er planen, at udvalgsarbejdet afsluttes med en rapport til regeringen, der indeholder ovenstående elementer. Man vil sigte på at afslutte arbejdet pr. 1. januar 2009.